

Marjut Paulaharju

Unohdettu Kreeta Liisa

Samuli Paulaharjun ensimmäisen vaimon elämä

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen, erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden, saamiseksi tekijänoikeuslain 13b § ("tekstin- ja tiedonlouhinta") mukaisesti on kielletty.

© 2025 Marjut Paulaharju

Taitto: Marjut Paulaharju

Kuvat ja piirrokset: Samuli Paulaharju ja kirjoittajan kokoelmat ellei toisin mainita.

Kansikuva: Kreetta Liisa lapsineen pyykin pesussa Korven luomassa 1910.

Kannen suunnittelu ja toteutus: Erkki-Sakari Harju

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-1161-3

Unohdettu Kreetta Liisa

Saatteeksi	7
Kirjeet hellan uuniin	8
Kreetan värikästä ja väkivahvaa sukua	9
Esaoksen ja Liisan lapset	14
Kurikan kansakoulun perustaminen	16
Samuli ja Kreetta tapaavat nuorisoseuran tilaisuuksissa	17
Samuli tulee Kampinkylästä	17
Kankaankylään saadaan jatkoluokat	22
Nuoret astuvat avioon	24
Samuli Jyväskylän seminaarissa	25
Uudeltakirkolta Ouluun	28
Nuoruuden unelmat toteutuvat	28
Riesjärven runonlaulaja Haapas-Mari	31
Ouluun muutto	34
Kotielämää	35
Paulaharjun dromomania – hallitsematon tarve vaeltaa	38
Hämeen museon asioilla – postikorttikirjeenvaihto alkaa	40
Museo työllistää perhettä	43
Mies vaeltaa ja Kreetta on kotona	45
Suuntana Karjala	45
Sanna-tädin kuulumisia ja paappa rautatietä rakentamassa	49
Runonlaulaja Anni Lehtonen Oulussa	50
Kreetan käynti Uudellakirkolla	52
Samuli stipendiatkalle ja perhe kesäksi Hailuotoon	59
Kreetan ote elämään hiipuu	72
Miehen kulkijaveri vie tuntureille	75
Isokorven torpan kohtalo	76
Lopuksi	78
Helena Anhava, Kunnianosoitus Kreetta-Liisa Isokorvelle	80
Lähteet	83

Kreetta Liisa Paulaharju

Unohdettu Kreetta Liisa

Saatteeksi

Toimittaessani Samuli Paulaharjun elämäkertaa olen pohtinut, millaista oli viisilapsisen perheenäidin, Samulin ensimmäisen vaimon Kreetan elämä levottoman miehensä rinnalla. Löydettyäni osan isovanhempieni kirjeenvaihdosta olen saanut mahdollisuuden selvittää myös Kreetta Liisan taustoja sekä ohessa sukupuuta.

Kreetta Liisa Isokorpi avioitui Samuli Paulaharjun kanssa 1895 Kurikassa. Samulin valmistuttua opettajaksi 1901 perhe muutti Uudellekirkolle Karjalankannakselle. Kreetta alkoi sairastella jo vuosisadan alussa, välillä oli parempia vuosia, mutta jälleen tuli uusia vaikeuksia. Perhe muutti isän työn vuoksi Ouluun 1904. Talvella 1912–1913 Kreetta joutui pitemmäksi ajaksi sairaalaan. Keväällä 1913 liikuntakyky palasi osittain, ja hän pääsi kotiin kesän alkaessa. Kesäloman ajaksi Samuli oli saanut vaimonsa terveyden takia perheelle lomapaikan Oulun läheltä Kiimingistä, jonne sairaana oleva perheen äiti vietiin makuulla. Samuli ei malttanut pysäyttää intohimoaan, keruutyötään, edes vaimon sairastaessa, vaan kesäpaikasta käsin hän kiersi kaukaisilla seuduilla.

Syksyn koittaessa Kreetta joutui uudestaan Oulun Tuiran kunnallissairaalaan. Hän menehtyi 39-vuotiaana kuulaana syyspäivänä 21.9.1913.

Tutkiessani vuonna 2022 isäni Ahti Paulaharjun päiväkirjoja, jotka luovutin sittemmin Kansallisarkiston Oulun toimipaikkaan, tein yllättävän löydön: erään päiväkirjan väliin oli

liitetty pieni nippu hänen vanhempiansa Samuli ja Kreetta Liisa Paulaharjun "postikorttikirjeenvaihtoa" vuosilta 1905–1912. Kirjeenvaihtoa käytiin Samulin ollessa kesäisin kenttätutkimusmatkoilla sekä stipendimatalla Skandinaviassa.

Kreetan elämäkerran lähdeaineisto on siten hyvin suppea ja perustuu kesäkausien aikaan "postikorttikirjeenvaihtoon" sekä muutamaa Lyyli-tytärtä pelastamaan ja sittemmin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle luovutettuun kirjeeseen.

Tämän aineiston pohjalta yritän kuvata sekä isovanhempien välistä suhdetta että luoda kuvaa unohdetusta Kreetta Liisasta. Siksi joudun pakostakin turvautumaan lähinnä Samulin viesteihin, koska niitä on säilynyt huomattavasti enemmän. Taustoitin Kreetasta syntyvää kuvaa myös sukuselvityksellä, jossa tukeudun omiin aiempiin tutkimuksiini sekä Samulin kirjoittamiin teksteihin.

Kirjeet hellan uuniin

Postikorttikirjeenvaihto sisältää postikortteja, joista suurin osa on Samulin vaimolleen lähettämiä, Kreetan korteista miehelleen on tallella vain neljä. Hänestä ei ole säilynyt paljon dokumentteja, sillä Jenny Simelius tullessaan Samulin toisena vaimona taloon vaati poistettavaksi kaiken, mikä vain muistuttikin lasten äidistä. Perherauhan säilyttämiseksi Samulin sanotaan polttaneen edesmenneen vaimonsa kirjeet, mitä asiaa lapset myöhemmin katkerina muistelivat. Varsinaista kirjeenvaihtoa oli ollut vuosilta 1899–1913, seminaarivuosilta Kreetan viimeiseen vuoteen.

Todennäköisesti Samuli oli säilyttänyt kyseistä kirjeenvaihtoa Oulun Alalaanila 33:n kockilla eli vintillä. Ahti oli aiemmin löytänyt kätköpaikan, ja tullessaan käymään kotona ennen vuoden 1924 tapahtuvaa talon remonttia hän muisti Jennyn vaatimukset Kreetan kirjeiden suhteen ja lähti hakemaan vintiltä kirjenippua, mutta puolen metrin pituinen "kirjepötkö" oli kadonnut, kertoo Ahti päiväkirjassaan. Vain pieni osa korteistakin oli enää jäljellä.

Kuka oli piilottanut kirjeet ja milloin? Kysymykset herättävät suuren arvauspelin. Oliko Samulille ollut ylivoimaista polttaa edesmenneen vaimonsa kanssa käymänsä kirjeenvaihdon ja siksi piilottanut kyseisen kirjenipun? Vai oliko kirjeenvaihto viety talteen ullakolle jo aiemmin? Jennyn asetuttua taloon ja kerrottua vaatimuksensa edellisen vaimon tavaroiden suhteen Samuli olisi käynyt kiireesti vintillä hakemassa "kirjepötkön" ja otti kiireessä vain osan korteista. Ehkä.

Lyyli-tytär muisteli myöhemmin isänsä kerran sanoneen polttaneensa vanhempien välisen kirjeenvaihdon, koska kirjeet eivät kuuluneet kellekään ulkopuoliselle. Kirjeet olivat olleet Lyylin mielestä "hempeämielisiä, koska äiti aina vetisteli, kun hän luki isän seminaariaikana lähettämiä kirjeitä". Seminaariajan kirjeet ovat kaikki hävinneet. 1980-luvulla haastattelin kahta perheen tyttäristä, Ailia ja Paulaa, jotka eivät paljoa puhuneet äidistään. Aili muisteli, miten Jennyn tulo taloon vaikutti heidän elämäänsä. Hän oli kirjoittanut päiväkirjaansa: "Äi-

tiä ei enää muistettu kuoleman jälkeen, äiti unohdettiin kokonaan, hänestä ei saanut puhua, mikään ei enää muistuttanut hänestä.”

Kreetan värikästä ja väkivahvaa sukua

Kurikkaa halkovan Kyrönjoen viljavilla jokirinteillä aukenivat isot rintakylät, ja kauempana metsien ja nevojen keskellä olivat harmaat larvakylät. Kreetan isän Esaia Isokorven suku oli lähtöisin Jalasjärveltä, Vaasasta ja Kurikasta, Kreetan äidin Liisa Mikintytär Harjun suku puolestaan tuli osin Peräseinäjoelta, osin Ilmajoelta.

Kreetan koti oli Ala-Jyrän mailta erotettu, isohko torppa Luomaankylässä. ”Aikahan tulevan” torpan isäntä Esaia Isokorpi (1843–1931) eli lyhyesti Korven Esa, myös Ison-Korven keisariksi kutsuttu, oli esi-isänsä tapaan kuuluisa voimamies ja uuttera maanraivaaja ja tunnetusti saita mies.

Torpan isännän sukunimi oli ensin Korpela, joka myöhemmin muuttui Iso-Korveksi ja sitten Isokorveksi. Esaia-isäntä oli vankka maanviljelijä ja valistunut mies, joka viljeli maata voimaperäisesti ja osti jo vuonna 1902 niittokoneen, joka oli tuohon aikaan suuri harvinaisuus. Samuli kuvaa vahvoin sanoin appeaan *Rintakylä ja larvamaita* -kirjassaan:

Tavaton oli Isoonkorven äijäkin, Häjynluoman rantojen asuja möyri parin-, kolmenkymmenen tynnyrin korpiryötä ja ajeli hyvillä hevosilla, jopa joskus oikein laulellen:

Niin kauvan juon ja ajelen,
kun Isoomusta jaksaa.
Viiren saran paikampa
tuo Isoomusta maksaa.

Tallissa oli kaksi tai kolme hevosta. Kesäisin Samulin ollessa keruumatkoilla Kreetta oli lapsineen Korvessa, jossa lapsetkin pantiin maatoihin. Korven Esan vauraudesta kertoo myös se, että hän pystyi maksamaan Samulin seminaarivelan korkoineen sekä tyttärensä Loviisan miehen Mikko Suomelan aiheuttamat isot velat.

Esaia Isokorpea ja hänen töitään arvostettiin, siitä kertoo uutinen *Vaasa*-lehdessä 20.3.1906: ”Waasan läänin maanviljelysseuran t. k. 30–31 p. toimeen panemaan palkitseeseen kokonaisuudessaan hyvin hoidetuista maataloista päätti seura itse puolestaan kilpailijana ilmoittaa torppari Esaia Isokorven.” Tuloksena oli: Esaia Isokorpi sai 3. palkinnon, kunniakirjan ja 60 mk.

Samuli Paulaharjun 1910 julkaisemassa *Pakinoita merkillisistä kansanmiehistä* -kokoelmassa kerrotaan muun muassa Kreetta Liisan esi-isistä, Kreinin Taaveesta ja hänen pojastaan Pihlaja-äijästä eli Juho Pihlajamäestä.

Kreinin Taavee oli Kreeta Liisan isänsän isä, täydelliseltä nimeltään Taavetti Antinpoika Gren (Häggren), jonka ammatiksi oli merkitty sotilas, torppari. Hän oli vahva mies, vuosien 1808–1809 sotilas, syntynyt 1781 Jalasjärvellä ja myöhemmin muuttanut Kurikkaan. Kerrotaan myös, että Taavee olisi ollut Hämeestä sukuisin. Hän oli lähtenyt vapaaehtoisesti sotamieheksi. Kun kutsu sotaan tuli, niin Taavee oli lähtenyt ja ollut sodassa loppuun asti.

Sodan jälkeen hyvin laiha ja kookas Taavee oli elänyt sotamiestorpissaan Mietaan kylässä Kreininmäellä, joka nimettiin Taavetin mukaan. Myöhemmin vanhoilla päivillään hän oli koturina Pappilan torpassa Hyötylässä. Kreinin Taaveen vaimo oli Klaara Juhantytär (1782–1863), jonka sanotaan olleen hyvin lihavan ja aika rumankin. Taavee kuoli 1865 Kurikassa. Joulun alla 1865 kaksitoista kurikkalaista ruotusotilasta saivat kunniatehtävän kantaa hautaan Kreinin Taaven eli Taavetti Grenin, Suomen sodan sotilaan. Kunnialaukauksia oli 12.

Kreinin Taaveen poika Juho Pihlajamäki (1819–1898) oli isänsä lailla ruumiin rakenteeltaan tavallista vahvempi mies, Pihlaja-äijä, ”isopersustainen ukko”. Kerran syksyllä Pihlaja-äijä oli lähtenyt noutamaan Lehtijärveltä heiniä, mutta jää oli vielä heikkoa. Hevonen oli pudonnut jäihin. Äijä oli heinäladosta ottanut kattokouruja ja tehnyt niistä jäälle portaat, vetänyt hevosen järvestä ja sitten sylissään kantanut rantaan.

Juho Pihlajamäen vanhin poika Esaia Isokorpi, Kreetan isä, muisteli kerran sukuasioista tyttärentyttärelleen Lyyliille. Esaia kertoi, että Kurikan lukkari Esaia Hallberg oli nähnyt aikoinaan Vaasan kirkossa kauniin naisen, joka lauloi ihanasti. Hän ihastui laulajaan Anna Margareta Willmaniin ja meni naimisiin hänen kanssaan huolimatta siitä että Annalla sanottiin olleen avioton lapsi Loviisa Willman.

Tapahtumat etenivät vanhojen sukututkimusten ja kirkonkirjojen mukaan näin: Anna Margareta Willmanin (1791–1875) vanhemmat olivat ”vierailija” (mustalainen) eli tullimies Johan Willman ja Lisa Pehritytär (Liisa Pietarintytär). Missä vaiheessa vanhemmat liittyivät seurakuntaan, on mielenkiintoinen kysymys sinänsä, koska romanit harvemmin kuuluivat seurakuntaan. Annan kohdalla oli kirkon asiakirjoissa merkintä ”noita”.

Kurikan lukkari Esaia Hallberg syntyi Lapualla 1786. Hänen isänsä oli ollut myös lukkari, jonka jälkiä poika seurasi. Esaia Hallberg sai paikan Kurikasta ja muutti sinne lukkarin puustelliin 1821. Perimätietojen mukaan lukkari oli naisten perään, ja tiedettiin, että hän oli saanut kurikkalaisen Liisa Jaakontyttären kanssa 1823 aviottoman lapsen, joka kastettiin Maria Helenaksi. Eräällä Vaasan matkallaan lukkari kävi kirkossa ja näki ihanasti laulavan Anna Margaretan. Lukkari pyysi häntä Kurikkaan lukkarin puustellin taloudenhoitajaksi. Eikä kulunut pitkään, kun pari vihittiin Kurikassa 5.3.1825 ja vaimon nimeksi kirjattiin Anna Margareta Willman Hallberg. Kyseessä oli ilmeisesti ns. pakkoavioliitto, sillä Anna odotti lukkarille lasta, joka syntyi 3.8.1825.

Naimisiin mentyään lukkari Hallberg nimesi Annan aviottoman lapsen Loviisan myös omalle nimelleen. Lukkarin vanha, leskeksi jäänyt äiti Maria Matintytär muutti poikansa luo tammikuussa 1823, mutta hän ehti olla talossa vain kevääseen, jolloin kuoli toukokuussa 1823 Kurikassa.

Kreetta Liisa Paulaharju oli Samuli Paulaharjun ensimmäinen vaimo, joka kuoli 1913 vain 39-vuotiaana. Hänestä ei ole tiedetty säilyneen kirjallisia muistoja ja siten hän on jäänyt seuraaville sukupolville lähes tuntemattomaksi. Tutkiessani isäni Ahti Paulaharjun päiväkirjoja löysin erään päiväkirjan välistä nipun Samuli ja Kreetta Liisa Paulaharjun ns. postikorttikirjeenvaihtoa vuodesta 1905 vuoteen 1912. Nippu käsittää postikortteja, joista suurin osa on Samulin lähettämiä vaimolleen, Kreetan korteista miehelleen on tallella vain muutamia.

Tämän elämäkerran lähdeaineisto on siten hyvin suppea ja perustuu kesäkausien aikaiseen ns. postikorttikirjeenvaihtoon sekä muutamaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa olevaan kirjeeseen.

Kyseisen aineiston pohjalta yritän kuvata sekä isovanhempieni välistä suhdetta että luoda kuvaa unohdetusta Kreetta Liisasta. Joudun tällöin turvautumaan Samulin viesteihin sekä Kreetan sukuselvityksiin.

